

МОДЕЛЬ ЕОМ З АКУМУЛЯТОРНОЮ АРХІТЕКТУРОЮ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до лабораторних робіт з дисципліни
“Архітектура комп’ютерів”
для студентів заочної форми навчання спеціальності
123 – “Комп’ютерна інженерія”

Затверджено
на засіданні кафедри
інформаційних і комп’ютерних систем
Протокол № 10
від 30 березня 2017 р.

Модель ЕОМ з акумуляторною архітектурою. Методичні вказівки до лабораторних робіт з дисципліни "Архітектура комп'ютерів" для студентів заочної форми навчання спеціальності 123 - "Комп'ютерна інженерія". / Укл. Роговенко А.І., Красножон О.В., Красножон А.В. – Чернігів: ЧДТУ, 2017. – 37 с. Укр. мовою.

Укладачі: РОГОВЕНКО АНДРІЙ ІВАНОВИЧ, старший викладач кафедри інформаційних та комп'ютерних систем
КРАСНОЖОН ОЛЕКСІЙ ВАСИЛЬОВИЧ, старший викладач кафедри інформаційних та комп'ютерних систем
КРАСНОЖОН АНДРІЙ ВАСИЛЬОВИЧ, кандидат технічних наук, доцент кафедри електричних систем і мереж

Відповідальний за випуск: ЗАЙЦЕВ СЕРГІЙ ВАСИЛЬОВИЧ, завідувач кафедри інформаційних і комп'ютерних систем, доктор технічних наук, доцент

Рецензент: НЕСТЕРЕНКО СЕРГІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ, кандидат технічних наук, доцент кафедри інформаційних і комп'ютерних систем Чернігівського національного технологічного університету.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
1 СТРУКТУРА ЕОМ.....	5
1.1 Подання даних в моделі	6
1.2 Система команд.....	6
1.2.1 Формати команд	7
1.2.2 Способи адресації.....	7
1.2.3 Система операцій.....	8
1.3 Стан і режими ЕОМ	8
1.4 Інтерфейс користувача.....	9
1.4.1 Вікно “Процесор”	10
1.4.2 Вікно “Пам'ять”	11
1.4.3 Вікно “Текст програми”.....	12
1.4.4 “Вікно Програма”	14
1.4.5 Вікно “Кеш-пам'ять”	15
1.5 Зовнішні пристрої.....	15
1.5.1 Контролер клавіатури	17
1.5.2 Дисплей	19
1.5.3 Блок таймерів.....	21
1.5.4 Тоногенератор.....	23
1.6 Підсистема переривань	23
1.7 Програмна модель кеш-пам'яті.....	25
1.8 Характеристики і параметри моделі навчальної ЕОМ.....	27
2 ЛАБОРАТОРНА РОБОТА №1 АРХІТЕКТУРА ЕОМ І СИСТЕМА КОМАНД.....	30
2.1 Теоретичні відомості.....	30
2.2 Приклад виконання завдання	31
2.3 Завдання на лабораторну роботу	31
2.4 Зміст звіту.....	32
2.5 Контрольні питання.....	32
3 ЛАБОРАТОРНА РОБОТА № 2. ПРОГРАМУВАННЯ ЗОВНІШНІХ ПРИСТРОЇВ.....	33
3.1 Завдання.....	33
3.2 Завдання для захисту.....	35
3.3 Порядок виконання роботи	35
3.4 Зміст звіту.....	35
3.5 Контрольні питання.....	36
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	37

ВСТУП

Методичні вказівки призначені для вивчення взаємодії пристроїв в структурі ЕОМ за допомогою програмної моделі деякої абстрактної навчальної ЕОМ, яка програмується на мові асемблера.

Шлях сучасного програміста починається зі знайомства з мовою (мовами) високого рівня і все його спілкування з комп'ютером проходить з використанням таких мов.

У багатьох випадках знання операторів мови високого рівня, структури даних і способів їх обробки є достатнім для створення різних прикладних програм. Однак по-справжньому вирішувати проблеми, пов'язані з управлінням різною, особливо нестандартною, апаратурою (спеціалізовані комп'ютерні системи) неможливо без знання асемблера. Не випадково практично всі компілятори мов високого рівня містять засоби зв'язку своїх модулів з модулями на асемблері або підтримують вихід на асемблерний рівень програмування.

Однак проводити початкове навчання програмуванню на низькому рівні з розглядом механізмів взаємодії пристроїв на реальну мову, наприклад x86 на персональній ЕОМ, не завжди зручно. У цьому випадку між користувачем і апаратурою ЕОМ присутній операційна система (ОС) яка суттєво обмежує бажання користувача експериментувати з апаратними засобами. Для подолання цих обмежень необхідно мати глибокі знання як ОС, так і апаратних засобів ЕОМ.

Пропонована для використання програмна модель навчальної ЕОМ відражає всі основні особливості систем команд і структур сучасних простих ЕОМ, включає в себе, крім процесора і пам'яті, моделі декількох типових зовнішніх пристроїв. Модель дозволяє вивчити основи пропрограмування на низькому рівні, питання взаємодії різних рівнів пам'яті в складі ЕОМ і способи взаємодії процесора з зовнішніми пристроями.

1 СТРУКТУРА ЕОМ

Модель ЕОМ включає процесор, оперативну пам'ять (ОП) і сверхоперативну пам'ять (СОП), пристрій введення (ПВВ) і пристрій виведення (ПВИВ). Процесор в свою чергу складається з центрального пристрою управління (ПУ) арифметичного пристрою (АП) і системних регістрів (CR, PC, SP і ін.). Структурна схема ЕОМ показана на рисунку 1.1.

В комітках ОЗП зберігаються команди і дані. Ємність ОЗП становить 1000 комірок. За сигналом MWг виконується запис вмісту регістра даних (MDR) в комірку пам'яті з адресою, зазначеною в регістрі адреси (MAR). За сигналом MRd відбувається зчитування - вміст комірки пам'яті з адресою, що містяться в MAR, передається в MDR.

Надоперативна пам'ять з прямою адресацією містить десять регістрів загального призначення R0-R9. Доступ до них здійснюється (аналогічно доступу до ОЗП) через регістри RAR і RDR.

АП здійснює виконання однієї з арифметичних операцій, визначається кодом операції (COP), над вмістом акумулятора (Acc) і регістра операнда (DR). Результат операції завжди поміщається в Acc. При завершенні виконання операції АУ виробляє сигнали ознак результату: Z (дорівнює 1, якщо результат дорівнює нулю); S (дорівнює 1, якщо результат негативний); OV (дорівнює 1, якщо при виконанні операції сталося переповнення розрядної сітки). У випадках, коли ці умови не виконуються, відповідні сигнали мають нульове значення.

У моделі ЕОМ передбачені зовнішні пристрої двох типів. По-перше, це регістри IR і OR, які можуть обмінюватися з акумулятором за допомогою безадресних команд in (Acc: = IR) і out (OR: = Ac). По-друге, це набір моделей зовнішніх пристроїв, які можуть підключатися до системи і взаємодіяти з нею відповідно до закладених в моделі алгоритмів. Кожній зовнішній пристрій має ряд програмно-доступних регістрів, може мати власний оглядач (вікно видимих елементів). Детальніше ці зовнішні пристрої описані в розділі 6.

ПУ здійснює вибірку команд з ОП в послідовності, визначається неушкодженим природним порядком виконання команд (в порядку збільшення адресів команд в ОП) або командами передачі управління; вибірку з ОП операндів, що задаються адресами команди; ініціювання виконання операції, запропонованої командою; зупинка чи перехід до виконання наступної команди.

В сверхоперативній пам'яті в модель включені регістри загального призначення (РЗП), і може підключатися модель кеш-пам'яті.

До складу ОЗП ЕОМ входять:

1. PC - лічильник адресу команди, що містить адресу поточної команди;
2. CR - регістр команди, що містить код команди;
3. RB - регістр базової адреси, що містить базову адресу;
4. SP - покажчик стека, що містить адреса верхівки стека;
5. RA - регістр адреси, що містить виконавче адресу при непрямій

адресації.

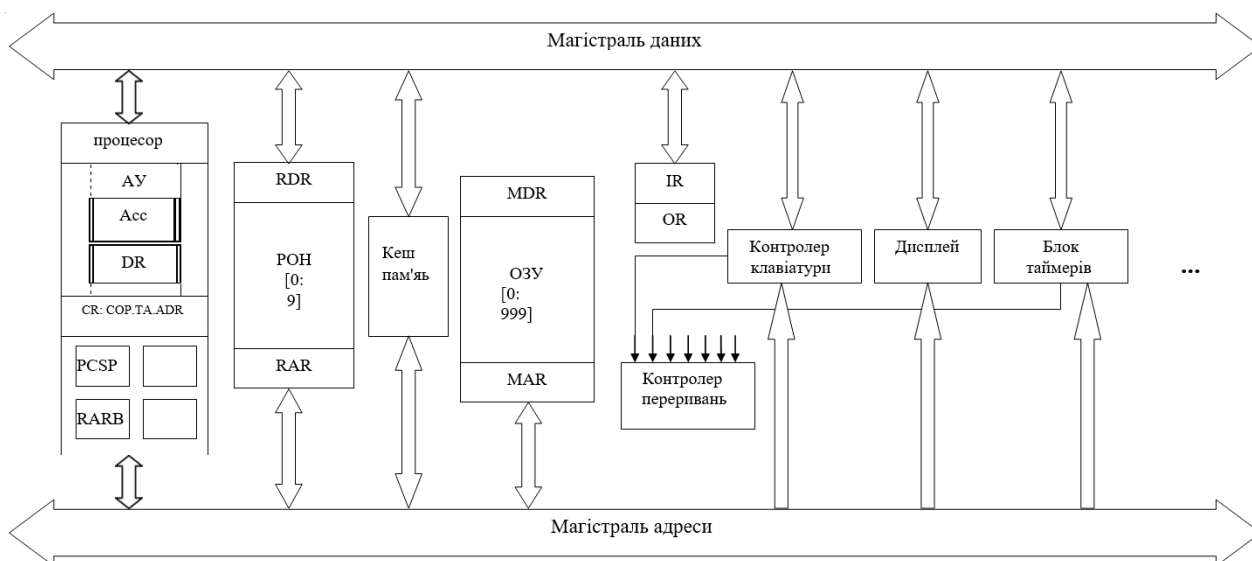

Рисунок 1.1 – Загальна структура навчальної ЕОМ

Регістри Acc, DR, IR, OR, CR і все комірки ОЗП і РОН мають довжину 6 десяткових розрядів, реєстри PC, SP, RA і RB - 3 розряду.

1.1 Подання даних в моделі

Дані в ЕОМ представляються у форматі, показаному на рисунку 1.2. Це цілі десяткові числа, що змінюються в діапазоні "-99 999 ... +99 999", що містять знак і 5 десяткових цифр.

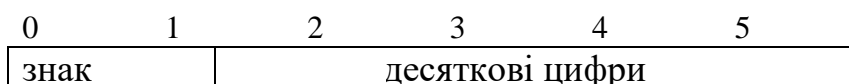

Рисунок 1.2 – Формат десяткових даних навчальної ЕОМ

Старший розряд слова даних використовується для кодування знака: плюс(+) зображується як 0, мінус (-) як 1. Якщо результат арифметичної операції виходить за межі вказаного діапазону, то кажуть, що сталося переповнення розрядної сітки. АЛУ в цьому випадку виробляє сигнал переповнення $OV = I$. Результатом операції ділення є ціла частина частки. Ділення на нуль викликає переповнення.

1.2 Система команд

При розгляді системи команд ЕОМ зазвичай аналізують три аспекта: формати, способи адресації і систему операцій.

1.2.1 Формати команд

Більшість команд навчальної ЕОМ є одноадресними або безадресними, довжиною в одне машинне слово (6 розрядів). Виняток становлять двошловні команди з безпосередньою адресацією і команда mov, являються двоадресними.

У форматах команд виділяється три поля:

1. два старших розряди [0: 1] визначають код операції COP;
2. розряд 2 може визначати тип адресації (в одному випадку (формат 5a) він визначає номер реєстра);
3. розряди [3: 5] можуть визначати прямий або непрямий адреса пам'яті, номер реєстра (в команді mov номера двох реєстрів), адреса переходом чикороткий безпосередній операнд. У двошловних командах безпосередній операнд займає поле [6:11].

Повний список форматів команд показаний на рисунку 1.3, де прийняті наступні позначення:

1. COP - код операції;
2. ADR - адреса операнда в пам'яті;
3. ADC - адреса переходу;
4. I - безпосередній операнд;
5. R, R1, R2 - номер реєстра;
6. TA - тип адресації;
7. X - розряд не використовується.

				012345	
1	COP	X	XXX		
2	COP	TA	ADR		
3	COP	TA	XXR		
3a	COP	TA	X R1 R2	611	
4	COP	X	XXX		I
5	COP	X	ADC		
5a	COP	R	ADC		

Рисунок 1.3 – Формати команд навчальної ЕОМ

1.2.2 Способи адресації

У ЕОМ прийнято розрізняти п'ять основних способів адресації: пряма, непряма, безпосередня, відносна, безадресна.

Кожен спосіб має різновиди. У моделі навчальної ЕОМ реалізовані сім способів адресації, наведені в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 – Адресація в командах навчальної ЕОМ

Код ТА	Тип адресації	Виконавча адреса
0	Пряма (реєстрова)	ADR (R)
1	Безпосередня	-
2	Непряма	ОЗП (ADR) [3: 5]
3	Відносна	ADR + RB
4	Побічно-реєстрова	РОН (R) [3: 5]
5	Індексна з постінкрементом	РОН (R) [3: 5], R: = R + 1
6	Індексна з преддкрементом	R: = R-1, РОН (R) [3: 5]

1.2.3 Система операцій

Система команд навчальної ЕОМ включає команди наступних класів:

1. Арифметико-логічні та спеціальні: додавання, віднімання, множення, ділення;
2. Пересилання і завантаження: читання, запис, пересилання (з реєстра в реєстр), переміщення в стек, витяг з стека, завантаження покажчика стека, завантаження базового реєстра;
3. Введення / виведення: введення, висновок;
4. Передачі управління: безумовний і шість умовних переходів, ви-клик підпрограми, повернення з підпрограми, цикл, програмне пре- ривання, повернення з переривання;
5. Системні: порожня операція, дозволити переривання, заборонити преривання, стоп.

Список команд навчальної ЕОМ наведено в таблицях 1.4 і 1.6.

1.3 Стан і режими ЕОМ

Ядром ОЗП ЕОМ є керуючий автомат (КА), що виробляє сигнали управління, які ініціюють роботу АЛП, РОН, ОЗП і УВВ, передачі інформації між реєстрами пристроїв ЕОМ і дії над вмістом реєстрів ОЗП.

ЕОМ може знаходитися в одному з двох станів: Зупинка і Робота.

У стані Робота ЕОМ переходить за дією команд Пуск або Крок. Команда Пуск запускає виконання програми, що представляє собою послідовність команд, записаних в ОЗП, в автоматичному режимі до команди hlt або точки зупинки. Програма виконується за командами, починаючи з комірки ОЗП, на яку вказує РС, причому зміна станів об'єктів моделі відображається у вікнах оглядачів.

У стані Зупинка ЕОМ переходить к дії команди Стоп або автоматично в залежності від встановленого режиму роботи.

Команда Крок, в залежності від встановленого режиму роботи, запускає виконання однієї команди або однієї мікрокоманди (якщо встановлений Ре-жим мікрокоманд), після чого переходить в стан Зупинка.

У стані Зупинка заборонений перегляд і модифікація об'єктів моделі:

регістрів процесора і РОН, комірок ОЗП, пристроїв введення / виводу. У процесі модифікації комірок ОЗП і РОН можна вводити дані для програми, в комірку ОЗП - програму в кодах. Крім того, в режимі Зупинка можна змінювати параметри моделі і режими її роботи, вводити або редагувати програму в мнемокодах, асемблірувати мнемокоди, виконувати стандартні операції з файлами.

1.4 Інтерфейс користувача

У програмній моделі навчальної ЕОМ використаний стандартний інтерфейс Windows, реалізований в декількох вікнах.

Основне вікно моделі Модель навчальної ЕОМ містить основне меню і кнопки на панелі управління. В робоче поле вікна виводяться повідомлення про функціонування системи в цілому. Ці повідомлення групуються в файлі logfile.txt (за замовчуванням), зберігаються на диску і можуть бути проаналізовані після завершення сеансу роботи з моделлю.

Також можуть бути доступними наступні пункти і команди:

1. Файл:
 - Неактивні команди;
 - Вихід.
2. Вид:
 - Показати все;
 - Приховати все;
 - Процесор;
 - Мікрокомандном рівень;
 - Пам'ять;
 - Кеш-пам'ять;
 - Програма;
 - Текст програми.
3. Зовнішні пристрої:
 - Менеджер ВУ;
 - Вікна підключених ВУ;
4. Робота:
 - Пуск;
 - Стоп;
 - Крок;
 - Режим мікрокоманд;
 - Кеш-пам'ять;
 - Налаштування.

Команди меню Вид відкривають вікна відповідних оглядачів, описані далі. Менеджер зовнішніх пристроїв дозволяє підключати / відключати зовнішні пристрої, передбачені в системі. Команда виклику менеджера зовнішніх пристроїв виконується при натисканні кнопки на панелі інструментів. Команди меню Робота дозволяють запуснути програму

автоматично (команда Пуск) або кроком (команда Крок) режимі, зупинити виконання програми в моделі процесора (команда Стоп). Ці команди можуть виконуватися при натисканні відповідних однойменних кнопок на панелі інструментів основного вікна.

Команда Режим мікрокоманд включає / вимикає мікрокомандний режим роботи процесора, а команда Кеш-пам'ять підключає / відключає в системі модель цього пристрою.

Команда Налаштування відкриває діалогове вікно Параметри системи, яке дозволяє встановити затримку реалізації командного циклу (при виконанні програми в автоматичному режимі), а так само встановити параметри файлу logfile.txt, сформованого системою і записуємого на диск.

1.4.1 Вікно “Процесор”

Вікно “Процесор” (рисунок 1.4) забезпечує доступ до всіх реєстрів і прапорців процесора.

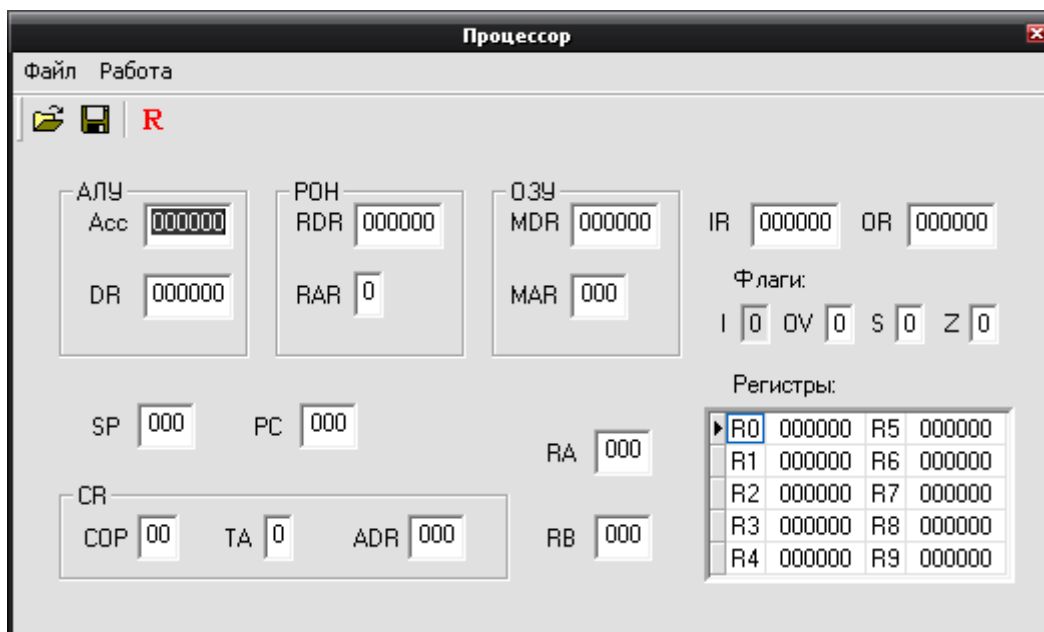

Рисунок 1.4 – Вікно “Процесор”

Програмно-доступні реєстри і прапорці:

- Ас - акумулятор;
- РС - лічильник адреси команди, що містить адресу поточної команди;
- SP - покажчик стека, що містить адреса верхівки стека;
- RB - реєстр базової адреси, що містить базову адресу;
- RA - реєстр адреси, що містить виконавчий адрес при непрямій адресації;
- IR - вхідний реєстр;
- OR - вихідний реєстр;
- I - прапор дозволу переривань.

Системні реєстри і прапорці:

- DR - реєстр даних АЛП, що містить другий операнд;
- MDR - реєстр даних ОЗП;
- MAR - реєстр адреси ОЗП;
- RDR - реєстр даних блоку РОН;
- RAR - реєстр адреси блоку РОН;
- CR - реєстр команд, що містить поля
- COP - код операції;
- TA - тип адресації;
- ADR - адреса або безпосередній операнд Z - прапорець нульового значення Асс;
- S - прапор від'ємного значення Асі;
- OV - прапор переповнення.

Реєстри Асі, DR, IR, OR, CR і все комірки ОЗП і РОН мають довжину 6 десяткових розрядів, реєстри PC, SP, RA і RB - 3 розряду. У вікні Процесор відображаються поточні значення реєстрів і прапорів, причому в стані Зупинка все реєстри, включаючи реєстри блоку РОН, і прапори (крім прапора I) доступні для безпосереднього редагування.

Елементи управління вікна Процесор включають меню і кнопки, які визивають команди:

- Зберегти;
- Завантажити;
- Reset;
- ResetR0-R9 (тільки команда меню Робота).

Команди Зберегти, Завантажити дозволяють зберегти поточне значення реєстрів і прапорів процесора в файлі і відновити стан процесора з файлу. Команда Reset і кнопка R встановлюють всі реєстри (в т. Ч. Блок РОН) в початкове (нульове) значення. Вміст елементів пам'яті при цьому не змінюється. Виконувана лише з меню Робота команда ResetR0-R9 очищає тільки реєстри блоку РОН.

1.4.2 Вікно “Пам'ять”

Вікно “Пам'ять” (рисунок 1.5) відображає поточний стан комірок ПУ. У цьому вікні допускається редагування вмісту комірок, крім того, передбачено можливість виконання (через меню або за допомогою кнопок панелі інструментів) п'яти команд: Зберегти, Завантажити, Перейти до, Вставити, Прибрати.

Команди Зберегти, Завантажити у всіх вікнах, де вони передбачені, працюють однаково - зберігають у файлі поточний стан об'єкта (в даному випадку пам'яті) і відновлюють цей стан з обраного файлу, причому файл в кожному вікні записується за замовчуванням з характерним для цього вікна розширенням.

Команда Перейти до відкриває діалогове вікно, що дозволяє перейти на

задану комірку ПУ.

Команда Прибрати відкриває діалог, в якому вказується діапазон комірок з m поп. Вміст осередків в цьому діапазоні втрачається, а вміст комірок $[(i+1):999]$ переміщається в сусідні комірки з меншими адресами. Звільнені комірки з адресами 999, 998, ... заповнюються нулями.

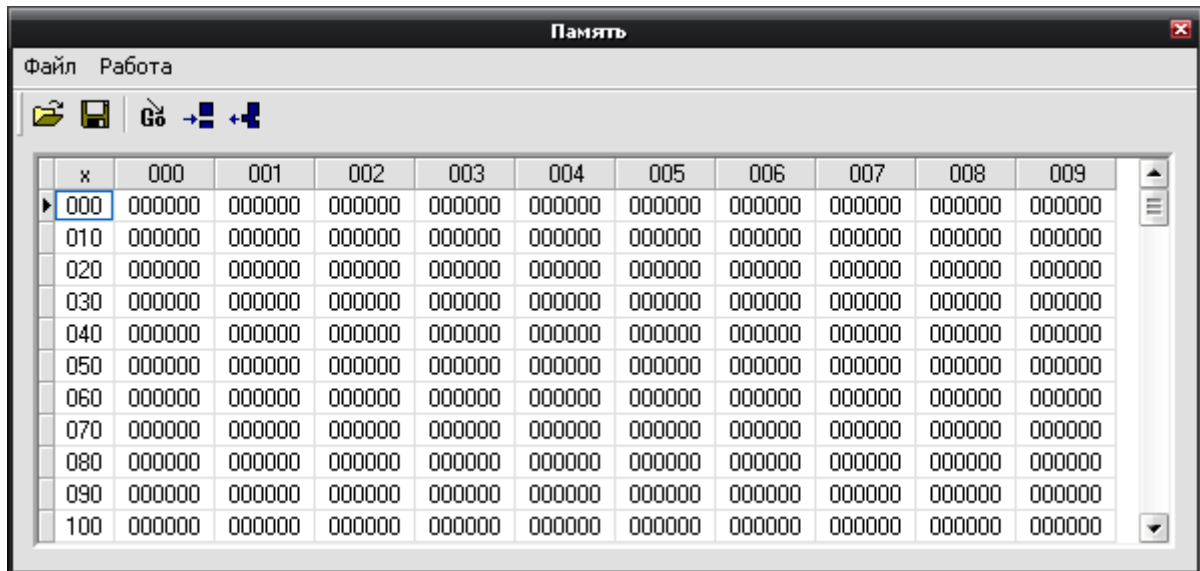

Рисунок 1.5 – Вікно “Пам'ять”

Команда Вставити, що дозволяє задати номером позиції переміщує зміст всіх комірок, починаючи від t -ї на p -т позицій в напрямку великих адрес, комірки заданого діапазону $[t:p]$ заповнюються нулями, а вміст останніх осередків пам'яті втрачається.

1.4.3 Вікно “Текст програми”

Вікно “Текст програми” містить стандартне поле текстового редактора, в якому можна редагувати тексти, завантажувати в нього текстові файли і зберігати підготовлений текст у вигляді файлу.

Команди меню Файл:

Нова - Відкриває новий сеанс редагування;

Завантажити - Відкриває стандартний діалог завантаження файлу в вікно редактора;

Зберегти - Зберігає файл під поточним ім'ям;

Зберегти як - Відкриває стандартний діалог збереження файлу;

Вставити - Дозволяє вставити обраний файл в позицію курсора.

Всі перераховані команди, крім останньої, дубльовані кнопками на панелі інструментів вікна. На тій же панелі присутній ще одна кнопка -Компілювати, яка запускає процедуру асемблірування тексту в поле редактора.

Ту ж процедуру можна запустити з меню Робота. Команда Адреса вставки дозволяє задати адресу комірки ОЗП, починаючи з якої програма буде розміщуватися в пам'яті. За замовчуванням ця адреса прийнятий рівним

0. Нижче області редагування в рядок стану виводиться позиція поточного рядка редактора - номер рядка, в якій знаходиться курсор.

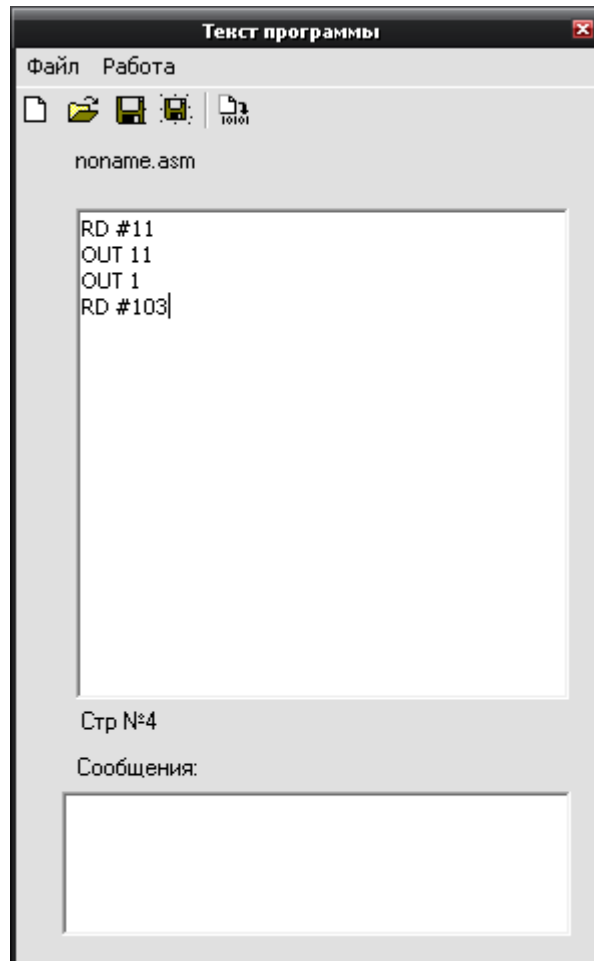

Рисунок 1.6 – Вікно “Текст програми”

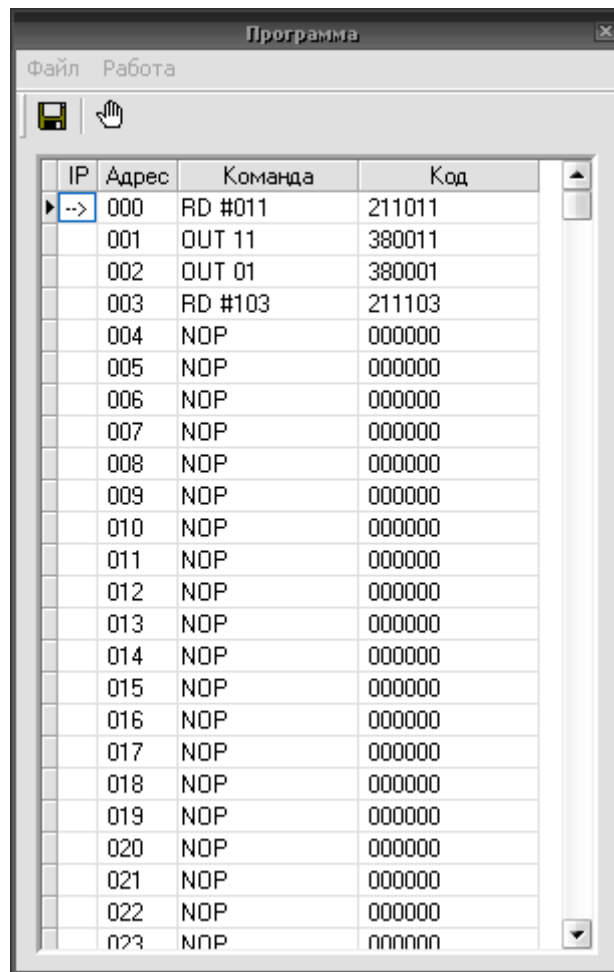
У разі виявлення синтаксичних помилок в тексті програми діагностичні повідомлення процесу компіляції виводяться у вікно повідомлень і запис в пам'яті кодів (навіть безпомилкового початкового фрагмента програми) не проводиться.

Після виправлення помилок і повторної компіляції видається повідомлення про відсутність помилок, про розташування та розмір області пам'яті, зайнятої під асемблірованню програму.

Набір тексту програми проводиться за стандартними правилами мови асемблера. У кожному рядку може міститися мітка, одна команда з коментарями. Мітка відділяється від команди двокрапкою, символи після знака "крапка з комою" до кінця рядка ігноруються компілятором і можуть розглядатися як коментарі. Рядок може починатися з;, отже, зберігати тільки коментарі.

1.4.4 “Вікно Програма”

Вікно “Програма” (рисунок 1.7) відображає таблицю, що має 300 рядків і 4 стовбчики. Кожен рядок таблиці відповідає дизасемблювати комірку ПУ. Другий стовпчик містить адресу комірки ОЗП, третій – дизасемблювання мнемокоду, четвертий - машинний код команди. У першому стовпці може міститися покажчик -> на поточну команду (поточне значення РС) і точка зупинки - червона заливка комірки.

The screenshot shows a window titled "Програма" with a menu bar containing "Файл" and "Работа". Below the menu bar is a toolbar with a floppy disk icon and a hand icon. The main area contains a table with four columns: "IP", "Адрес", "Команда", and "Код". The first row is highlighted with a blue selection bar and a mouse cursor. The first cell of this row contains "-->". The table lists instructions from address 000 to 023.

IP	Адрес	Команда	Код
-->	000	RD #011	211011
	001	OUT 11	380011
	002	OUT 01	380001
	003	RD #103	211103
	004	NOP	000000
	005	NOP	000000
	006	NOP	000000
	007	NOP	000000
	008	NOP	000000
	009	NOP	000000
	010	NOP	000000
	011	NOP	000000
	012	NOP	000000
	013	NOP	000000
	014	NOP	000000
	015	NOP	000000
	016	NOP	000000
	017	NOP	000000
	018	NOP	000000
	019	NOP	000000
	020	NOP	000000
	021	NOP	000000
	022	NOP	000000
	023	NOP	000000

Рисунок 1.7 – Вікно “Програма”

Вікно Програма дозволяє спостерігати процес проходження програми. У цьому вікні нічого не можна редагувати. Органи управління вікна дозволяють зберегти вміст вікна у вигляді текстового файлу, вибрати початкову адресу області ОЗП, яка буде аналізувати код (розмір області постійний -300 комірок), а також встановити / зняти точку зупину. Останнє можна зробити трьома способами: командою Точка зупину з меню Работа, кнопкою на панелі інструментів або подвійним клацанням миші в першій клітинці відповідної рядка.

Характерно, що прочитати в це вікно нічого не можна. Збережений текстовийasm-файл можна завантажити у вікно Текст програми, асем-

блїрувати його і тоді аналізувати код значення заданої області пам'яті автоматично з'явиться у вікні Програма. Таку процедуру зручно використовувати, якщо програма спочатку пишеться або редагується безпосередньо в пам'яті в машинних кодах. Початкова адреса області дизасемблювання задається в діалозі командою Початкова адреса меню Робота команд , яка встановлюється командою Режим мікрокоманд меню Робота.В це вікновиводиться мнемокод виконуваної команди, список мікрокоманд, її реалізують, та покажчик на поточну виконувану мікрокоманду.

Кроковий режим виконання програми або запуск програми в автономному режимі з затримкою командного циклу дозволяє спостерігати процес виконання програми на рівні мікрокоманд.

Якщо відкрити вікно мікрокомандний рівень, шляхом відмови від встановлення режиму мікрокоманд в меню Робота, то після початку виконання програми в режимі Крок (або в автоматичному режимі) в рядку повідомлень вікна буде видано повідомлення "Режим мікрокоманд неактивний".

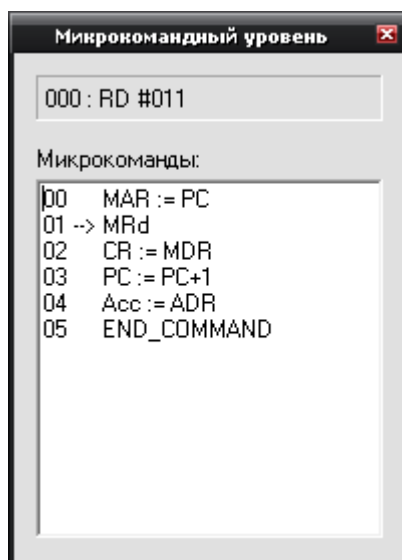

Рисунок 1.8 – Вікно “Мікрокомандний рівень”

1.4.5 Вікно “Кеш-пам'ять”

Вікно “Кеш-пам'ять” використовується в режимі з підключеною кеш-пам'яттю.

Детальніше дивіться про цей режим в розділі 1.8.

1.5 Зовнішні пристрої

Моделі зовнішніх пристроїв (ЗП), що використовуються в описуваній системі, реалізовані за єдиним принципом. З точки зору процесора вони представляють собою ряд програмно-доступних регістрів, що лежать в адресному просторі введення / виводу. Розмір регістрів ЗП збігається з розміром комірок пам'яті регістрів даних процесора - шість десяткових розрядів.

Доступ до регістрів ЗП здійснюється по командам in aa, out aa, де aa - двухразрядний десятковий адреса регістра ЗП. Таким чином, загальний обсяг адресного простору введення / виведення становить 100 адрес. Слід пам'ятати, що адресні простори пам'яті і введення / виводу в цій моделі розділені.

Різні ЗП містять різну кількість програмно-доступних регістрів кожному, з яких відповідає свою адресу, причому нумерація адрес всіх ЗП починається з 0. При створенні ЗП йому ставиться в відповідність базовий адрес в просторі введення / виводу, і всі адреси його регістрів стають зміщеними щодо цього базового адресу.

Якщо в системі створюються кілька ЗП, то їх базові адреси слід вибирати з урахуванням величини адресного простору, займаного цими пристроями, виключаючи накладення адрес.

Якщо ЗП здатне формувати запит на переривання, то при створенні йому ставиться в відповідність вектор переривання - десяткове число. Різним ЗП повинні призначатися різні вектори переривань.

Програмна модель навчальної ЕОМ комплектується набором зовнішніх пристроїв, що включає:

1. контролер клавіатури;
2. дисплей;
3. блок таймерів;
4. тоногенератор.

Цим пристроям за замовчуванням присвоєні параметри, перераховані в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2. – Параметри зовнішніх пристроїв

Зовнішній пристрій	Базова адреса	Адреси регістрів	Вектор переривання
Контролер клавіатури	0	0, 1, 2	0
Дисплей	10	0, 1, 2, 3	Ні
Блок таймерів	20	0,1,2,3,4,5,6	2
Тоногенератор	30	0,1	Ні

При створенні пристроїв користувач може змінити призначені за замовчуванням базова адреса і вектор переривання.

У описуваній версії системи не передбачена можливість підключення в систему декількох однакових пристроїв.

Більшість зовнішніх пристроїв містить регістри управління CR і стану SR, причому зазвичай регістри CR доступні тільки по запису, а SR - читання.

Регістр CR містить прапори і поля, що визначають режими роботи ВУ, а SR прапори, що відображають поточний стан ВУ. Прапори SR встановлюються апаратно, але скидаються програмно (або по зовнішньому сигналу). Поля і прапори CR встановлюються і скидаються програмно під час запису коду

даних в реєстр CR або спеціальними командами.

Контролер ВУ інтерпретує код, записується за адресою CR як команду, якщо третій розряд цього коду дорівнює 1, або як записується в CR дані, якщо третій розряд дорівнює 0. У разі отримання командного слова запис в реєстр CR не проводиться, а п'ятий розряд слова розглядається як код операції.

1.5.1 Контролер клавіатури

Контролер клавіатури (рисунок 1.9) являє собою модель зовнішнього пристрою, що приймає ASCII-коди від клавіатури ПЕОМ. Символи поміщаються послідовно в буфер символів, розмір якого встановлений рівним 50 символам, і відображаються у вікні оглядача. До складу контролера клавіатури входять три програмно-доступних реєстра:

- DR (адреса 0) - реєстр даних;
- CR (адреса 1) - реєстр управління, визначає режими роботи контролера і містить наступні прапори:
 - E - прапор дозволу прийому кодів в буфер;
 - I - прапор дозволу переривання;
 - S - прапор режиму посимвольного введення.
- SR (адреса 2) - реєстр стану, містить два прапори:
 - Err - прапор помилки;
 - Rd - прапор готовності.

Реєстр даних DR доступний тільки для читання, через нього зчитуються ASCII-коди з буфера, причому порядок читання кодів з буфера відповідає порядку їх запису в буфер - кожне читання за адресою 0 автоматично переміщує покажчик читання буфера. У кожен момент часу DR містить код символу за адресою покажчика читання буфера.

Прапори реєстра управління CR встановлюються і скидаються програмно. Прапор E, будучи встановленим, дозволяє прийом кодів в буфер. При E = 0 контролер ігнорує натискання на клавіатурі, прийом кодів у буфер не проводиться. На зчитування кодів з буфера прапор E впливу не робить.

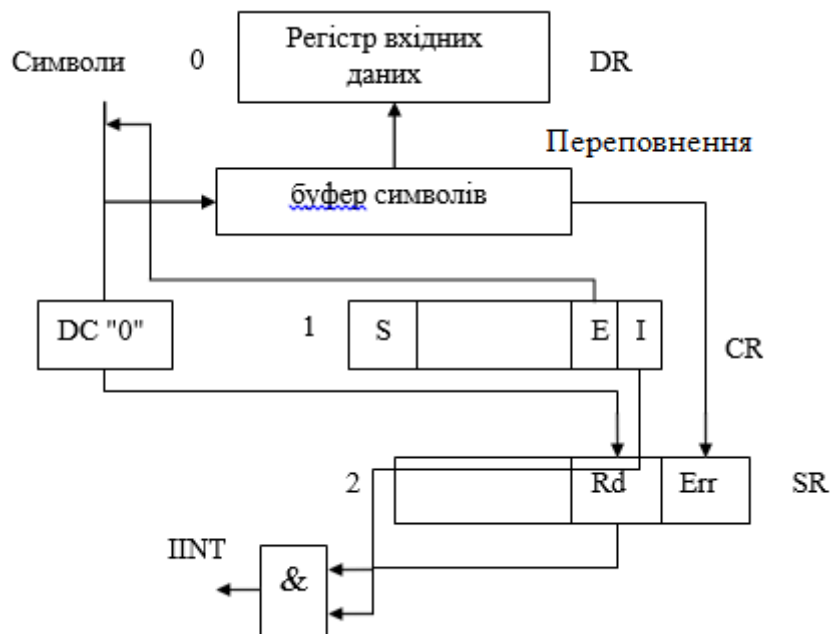

Рисунок 1.9 – Контролер клавіатури

Прапор I, будучи встановленим, дозволяє при певних умовах формування контролером запиту на переривання. При $I = 0$ запит на переривання не формується.

Прапор $S = 1$ встановлює режим посимвольного введення, інакше контролер працює в звичайному режимі. Прапор S встановлюється і скидається програмно, крім того, S скидається при натисканні кнопки Очистити буфер у вікні Контролер клавіатури.

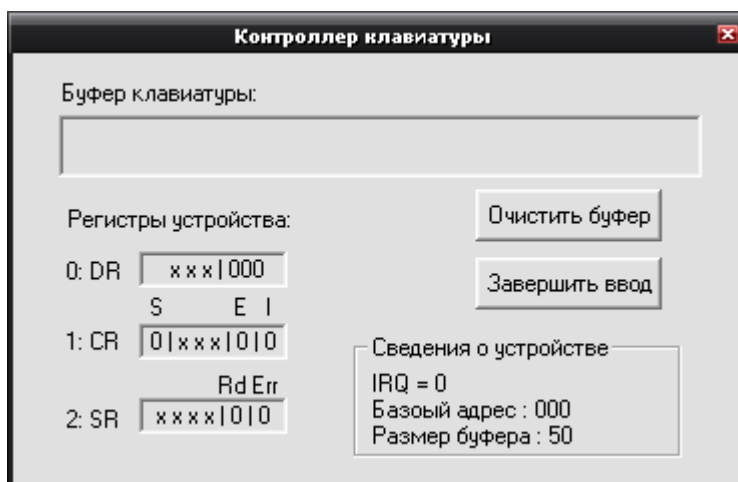

Рисунок 1.10 – Вікно оглядача контролера клавіатури

Умови формування запиту на переривання визначаються, з одного боку, значенням прапора дозволу переривання I, з іншого - режимом роботи контролера. У режимі посимвольного введення запит на переривання формується після введення кожного символу (зрозуміло, при $I = 1$), в звичайному режимі запит буде сформований після закінчення набору рядки.

Завершити набір рядки можна, натиснувши кнопку Завершити введення в вікні Контролер клавіатури. При цьому встановлюється прапор готовності Rd (від англ. Ready) в регістрі стану SR. Прапор помилки Err (від англ. Error) в тому ж регістрі встановлюється при спробі введення в буфер 51 -го символу. Введення 51-го і всіх наступних символів блокується.

Скидання прапора Rd здійснюється автоматично при читанні з регістра DR, прапор Err скидається програмно. Крім того, обидва ці прапора зкидуються при натисканні кнопки Очистити буфер у вікні Контролер клавіатури; одночасно зі скиданням прапорів проводиться очищення буфера весь буфер заповнюється кодами 00h, і покажчики запису і читання встановлюються на початок буфера.

Для програмного управління контролером передбачений ряд командних слів. Всі команди виконуються при записі за адресою регістра управління CR кодів з 1 в третьому розряді.

Контролер клавіатури інтерпретує такі командні слова: xxx101 - очистити буфер (дія команди еквівалентно натисканню кнопки - **Очистити** буфер);

- xxx102 - скинути прапор Err в регістрі SR;
- xxx103 - встановити прапор S в регістрі CR;
- xxx104 - скинути прапор S в регістрі CR.

Якщо за адресою 1 зробити запис числа xxx0nn, то відбудеться зміна 4-го і 5-го розрядів регістра CR.

1.5.2 Дисплей

Дисплей (рисунок 1.11) являє собою модель зовнішнього пристрою, що реалізує функції символьного дисплея. На дисплеї можуть відображатися символи, що задаються ASCII-кодами, які надходять на його регістр даних. Дисплей включає:

- Відеопам'ять об'ємом 128 слів (ОЗП дисплея);
- Символьний екран розміром 8 рядків по 16 символів в рядку;
- Чотири програмно-доступних регістра:
- DR (адреса 0) - регістр даних;
- CR (адреса 1) - регістр управління;
- SR (адреса 2) - регістр стану;
- AR (адреса 3) - регістр адреси.

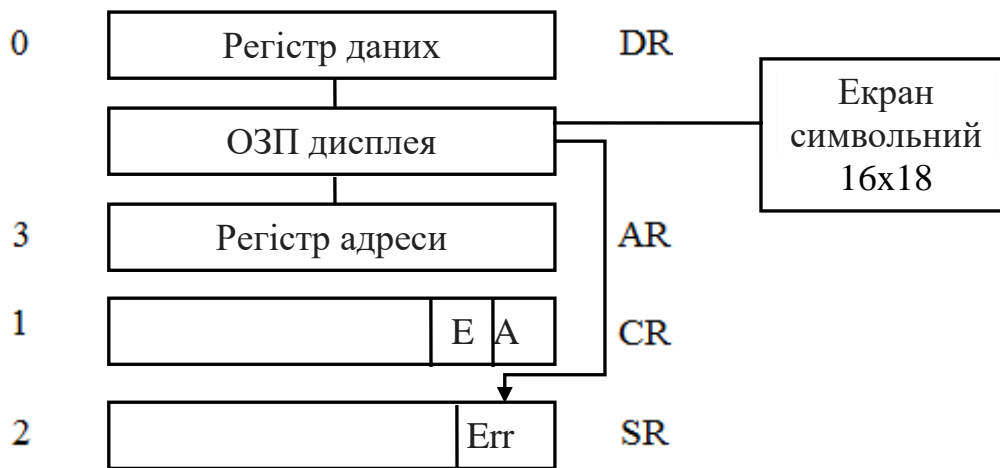

Рисунок 1.11 – Контролер дисплею

Через регістри адреси AR і даних DR по запису і читанню здійснюється доступ до комірок відеопам'яті. При зверненні до регістру DR по запису вміст акумулятора записується в DR і в комірку відеопам'яті, адреса якої встановлено в регістрі AR. Регістр управління CR доступний тільки за попереднім записом і містить в 4-м і 5-м розрядах відповідно два прапори:

- E – прапор дозволу роботи дисплея; при E = 0 запис в регістри AR і DR блокується;

- A – прапор автоінкремента адреси; при A = 1 вміст AR автоматично збільшується на 1 після будь-якого звернення до регістру DR- по запису або читання.

Змінити значення цих прапорів можна, якщо записати за адресою CR (за замовчуванням - 11) код xxx0ii, при цьому зміна 4-го і 5-го розрядів регістра CR відбудеться відповідно до виразу (1).

Для програмного управління дисплеєм передбачені дві команди, коди яких повинні записуватися за адресою регістра CR, причому в третьому розряді командних слів обов'язково повинна бути 1:

- xxx10i – очистити дисплей (дія команди еквівалентно натискання кнопки Очистити в вікні Дисплей), при цьому очищається відеопам'ять (в кожному комірку записується код пробілу- 032), встановлюється в 000 регістр адреси AR і скидаються прапори помилки Err і автоінкремента A;

- xxx 102 – скинути прапор помилки Err.

Регістр стану SR доступний тільки з читання і містить єдиний прапор (в п'ятому розряді) помилки Err. Цей прапор встановлюється апаратно при спробі записати в регістр адреси число, більше 127, причому як в режимі прямого запису в AR, так і в режимі автоінкремента після звернення за адресою 127. Скидається прапор Err програмно або при натисканні кнопки Очистити в вікні Дисплей.

Рисунок 1.12 – Вікно оглядача контролера дисплею

1.5.3 Блок таймерів

Блок таймерів (рисунок 1.13) включає в себе три однотипних канали, кожен з яких містить:

- п'ятирозрядний десятковий реверсивний лічильник T , на вхід якого надходять мітки часу (таймер);
- Програмований переддільник D ;
- Регістр управління таймером CTR ;
- Прапор переповнення таймера FT .

Регістри таймерів T доступні за попереднім записом і читанням (адреси 1, 3, 5 відповідно для T_1 , T_2 , T_3). Програма в будь-який момент може вважати поточний зміст таймера або записати в нього нове значення.

На входи переддільника надходить загальні для всіх каналів мітки часу CLK з періодом 1 мс. Переддільника в кожному каналі програмуються незалежно, тому таймери можуть працювати з різною частотою. Регістри управління CTR доступні за попереднім записом і читанням (адреси 2, 4, 6) і містять такі поля:

- T (розряд 5) - прапор включення таймера;
- EI (розряд 4) - прапор дозволу формування запиту на переривання при переповненні таймера;
- I/D (розряд 3) - напрям рахунку (інкремент/декремент), при $I/D = 0$ таймер працює на складання, при $I/D = 1$ - на віднімання;
- k (розряди [1: 2]) - коефіцієнт ділення переддільника (від 1 до 99).

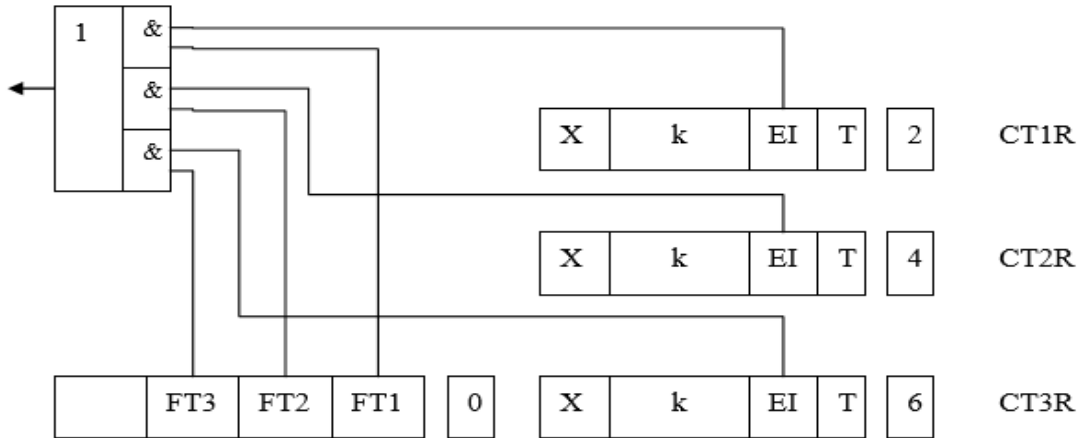
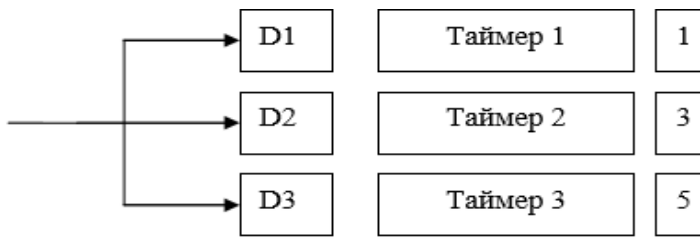

Рисунок 1.13 – Блок таймерів

Прапори переповнення таймерів зібрані в один регістр — доступний тільки з читання регістр стану SR, що має адресу 0. Розряди регістра (5, 4 і 3 для T1, T2, T3 відповідно) встановлюються в 1 при переповненні відповідного таймера. Для таймера, що працює на складання, переповнення настає при переході його стану з 99 999 в 0, для віднімає таймера - перехід з 0 в 99 999.

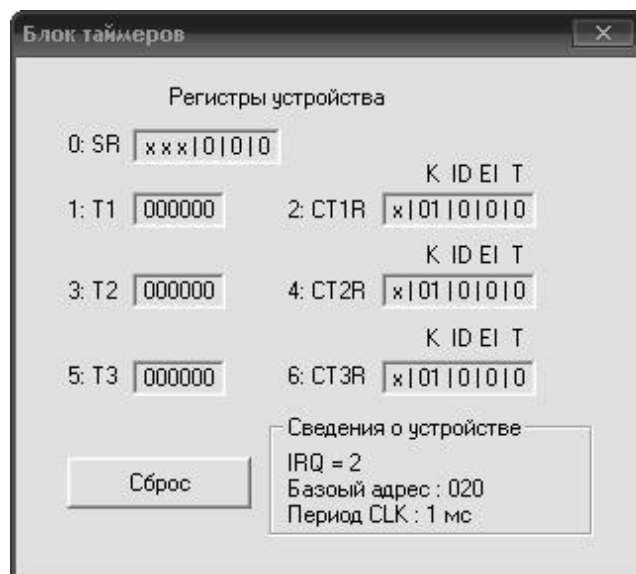

Рисунок 1.14 – Вікно оглядача блоку таймерів

У вікні оглядача (рисунок 1.14) передбачена кнопка “Сброс”, натиснувши яку скидає в 0 всі регістри блоку таймерів, крім CTR, які встановлюються в

стан 001000. Таким чином, всі три таймера обнуляються, переключаються в режим інкременту, припиняється рахунок, забороняються переривання, скидаються прапори переповнення і встановлюються коефіцієнти розподілу переддільника рівними 01. Програмне управління режимами блоку таймерів здійснюється шляхом запису в регістри CTR відповідних кодів. Запис за адресою SR числа з 1 в третьому розряді інтерпретується блоком таймерів як команда, причому молодші розряди цього числа визначають код команди:

– xxx100 – загальне скидання (еквівалентна натискання кнопки “Сброс” у вікні оглядача);

– xxx101 – скидання прапора переповнення таймера FT1;

– xxx102 – скидання прапора переповнення таймера FT2;

– xxx103 – скидання прапора переповнення таймера FT3.

1.5.4 Тоногенератор

Модель цього простого зовнішнього пристрою не має власного оглядача, містить всього два регістри, доступних тільки для запису:

— FR (адреса 0) – регістр частоти звучання (Гц);

— LR (адреса 1) – регістр тривалості звучання (мс).

За замовчуванням базова адреса тоногенератора - 30. Спочатку слід записати в FR необхідну частоту тону в герцах, потім в LR - тривалість звучання в мілісекундах. Запис числа за адресою регістра LR одночасно є командою на початок звучання.

1.6 Підсистема переривань

У моделі навчальної ЕОМ передбачений механізм векторних зовнішніх переривань. Зовнішні пристрої формують запити на переривання, що надходять на входи контролера переривань. При підключенні ВУ, здатного формувати запит на переривання, йому ставиться в відповідність номер входу контролера переривань - вектор переривання, що приймає значення в діапазоні 0 - 9.

Контролер передає вектор, відповідний запит, процесору, який починає процедуру обслуговування переривання.

Кожному з можливих в системі переривань повинен відповідати т. н. обробник переривання - підпрограма, що викликається при виникненні події конкретного переривання.

Механізм переривань, реалізований в моделі навчальної ЕОМ, підтримує таблицю векторів переривань, яка створюється в оперативній пам'яті моделлю операційної системи (якщо вона використовується) або безпосередньо користувачем.

Номер рядка таблиці відповідає вектору переривання, а елемент таблиці - комірка пам'яті, в трьох молодших розрядах якої розміщується початкова адреса підпрограми, яка обслуговує переривання з цим вектором.

Таблиця переривань в розглянутій моделі жорстко фіксована - вона займає комірку пам'яті з адресами 100-109. Таким чином, адреса обробника з

вектором 0 повинен розташовуватися в комірці 100, з вектором 2 - в комірці 102. При роботі з перериваннями не рекомендується використовувати комірки 100-109 для інших цілей.

Процесор починає обробку переривання (якщо вони дозволені), завершивши поточну команду. При цьому він:

1. Отримує від контролера вектор переривання.

2. Формує та поміщає в верхівку стека слово, три молодших розряди ([3: 5]) у яких поточне значення РС (адреса повернення з переривання), а розряди [1: 2] зберігають десятковий еквівалент шістнадцятирічної цифри, що визначає значення вектора прапорів (1, OV, S, Z). Наприклад, якщо $1 = 1$, $OV = 0$, $S = 1$, $Z = 1$, то в розряди [1: 2] запишеться число $1110 = 10112$.

3. Скидає в 0 прапор дозволу переривання 1.

4. Витягує з таблиці векторів переривань адреса обробника, відповідний обслугований вектор, і поміщає його в РС, здійснюючи тим самим перехід на підпрограму обробника переривання.

Таким чином, виклик обробника переривання, на відміну від виклику підпрограми, пов'язаний з приміщенням в стек не тільки адреси повернення, а й поточного значення вектора прапорів. Тому останньою командою підпрограми обробника повинна бути команда `iret`, яка не тільки повертає в РС три молодші розряду комірки - верхівки стека (як `ret`), але і відновлює ті значення прапорів, які були в момент переходу на обробник переривання.

Не кожна подія, яка може викликати переривання, призводить до переривання поточної програми. До складу процесора входить програмно доступний прапор I дозволу переривання. При $I = 0$ процесор не реагує на запити переривань. Після скидання процесора прапор I так же скинуто і все переривання заборонені. Для того щоб дозволити переривання, слід в програмі виконати команду `ei` (від англ. Enable interrupt).

Вище зазначалося, що при переході на обробник переривання прапор I автоматично скидається, в цьому випадку перервати обслуговування одного переривання іншим перериванням не можна. За командою `iret` значення прапорів відновлюється, в т. Ч. Знову встановлюється $1 = 1$, отже, в основній програмі переривання знову дозволені.

Якщо потрібно дозволити інші переривання в обробнику переривання, досить в ньому виконати команду `ei`. Контролер переривань і процесор на апаратному рівні блокують спроби запустити переривання, якщо його обробник почав, але не завершив роботу.

Таким чином, прапор I дозволяє або забороняє всі переривання системи. Якщо потрібно вибірково дозволити деяку підмножину переривань, використовуються програмно-доступні прапори дозволу переривань безпосередньо на зовнішніх пристроях.

Як правило, кожне зовнішнє пристрій, який може викликати переривання, містить в складі своїх регістрів розряд прапора дозволу переривання (див. Формат регістрів CR і CTR на рис. 9, 13), за замовчуванням встановлений в 0.

Якщо залишити цей прапор в нулі, то зовнішнього пристрою забороняється формувати запит контролеру переривань.

Іноді буває зручно (наприклад, в режимі налагодження) мати можливість викликати обробник переривання безпосередньо з програми. Якщо використовувати для цих цілей команду call, яка поміщає в стек тільки адреса повернення, то команда iret, розміщена останньою в обробнику, може спотворити значення прапорів (всі вони будуть скинуті в 0, т. К. Команда call формує тільки три молодші розряду комірки верхівки стека, залишаючи інші розряди в 000).

Тому в системах команд багатьох ЕОМ, в т. ч. та нашої моделі, є команди виклику переривань - int n (в нашій моделі $n \in \{0, 1, \dots, 9\}$), де n- вектор переривання. Процесор, виконуючи команду int n, виробляє ті ж дії, що і при обробці переривання з вектором n.

Характерно, що за допомогою команди int n можна викликати обробник переривання навіть в тому випадку, коли прапор дозволу переривання 1 скинутий.

1.7 Програмна модель кеш-пам'яті

До описаної в розд. 1 програмної моделі навчальної ЕОМ може бути підключена програмна модель кеш-пам'яті. Кеш-пам'ять містить N комірок (в моделі N може вибиратися з безлічі $\{4, 8, 16, 32\}$), кожна з яких включає трьохрозрядне поле тегу (адреси ОЗП), шестирозрядне поле даних і три одинітових ознаки (прапора):

- Z – ознака зайнятості комірки;
- U – ознака використання;
- W – ознака запису в комірку.

Таким чином, кожна комірка кеш-пам'яті може дублювати одну будь-яку комірку ОЗП, причому відзначається її зайнятість (на початку роботи моделі все комірки кеш-пам'яті вільні, $VZ_i = 0$), факт запису інформації в комірку під час перебування її в кеш-пам'яті, а також використання комірки (т. е. будь-яке звернення до неї).

Поточний стан кеш-пам'яті відображається на екрані в окремому вікні в формі таблиці, причому кількість рядків відповідає обраному числу комірок кеш. Стовпці таблиці визначають вміст полів комірок, наприклад, так, як показано в табл. 1.3.

Таблиця 1.3 – Приклад поточного стану кеш-пам'яті

	Теги	Дані	Z	U	W
1	012	220152	1	0	0
2	013	211003	1	1	0
3	050	000025	1	1	1
4	000	000000	0	0	0

Для налаштування параметрів кеш-пам'яті можна скористатися діалоговим вікном кеш-пам'ять, що викликається командою Вид | Кеш-пам'ять, а потім натиснути першу кнопку на панелі інструментів відкритого вікна. Після цих дій з'явиться діалогове вікно Параметри кеш-пам'яті, що дозволяє вибрати розмір кеш-пам'яті, спосіб запису в неї інформації та алгоритм заміщення комірок.

Нагадаємо, що при наскрізній запису при кеш-попаданні в процесорних циклах запису здійснюється запис як в комірку кеш-пам'яті, так і в комірку ОЗП, а при зворотному запису - тільки в комірку кеш-пам'яті, причому ця комірка відзначається бітом запису ($Wt = 1$). При очищенні комірок, зазначених бітом запису, необхідно переписати змінене значення нуля даних в відповідному полі ОЗП.

При кеш-промаху слід помістити в кеш-пам'ять, певна комірка яка адресується процесором. При наявності вільних комірок кеш-пам'яті потрібне слово поміщається в одну з них (в порядку черги). При відсутності вільних комірок слід відшукати комірку кеш-пам'яті, вміст якої можна видалити, записавши на його місце необхідні дані (команду). Пошук такої комірки здійснюється з використанням алгоритму заміщення рядків. У моделі реалізовані три різних алгоритма заміщення рядків:

- випадкове заміщення, при реалізації якого номер комірки кеш-пам'яті вибирається випадковим чином;
- черга, при якій вибір змінюваної комірки визначається часом перебування її в кеш-пам'яті;
- біт використання, випадковий вибір здійснюється тільки з тих комірок, які мають нульове значення прапора використання.

Нагадаємо, що біт використання встановлюється в 1 при будь-якому зверненні до комірки, однак, як тільки всі біти U_i , встановляться в 1, всі вони тут же скидаються в 0, так що в кеш завжди комірки розбиті на два непересічних підмножини за значенням біта U , звернення до яких відбулося відносно недавно (після останнього скидання вектора U) мають значення $U = 1$, інші зі значенням $U = 0$ є "кандидатами на видалення" при використанні алгоритму заміщення "біт використання".

Якщо в параметрах кеш-пам'яті встановлений прапор "з урахуванням біта запису", то всі три алгоритму заміщення здійснюють пошук "кандидата на видалення" перш за все серед тих комірок, ознака запису яких не встановлено, а при відсутності таких комірок (що вкрай мало ймовірно) - серед усіх комірок кешпам'яті. При знятому прапорі "з урахуванням біта запису" пошук здійснюється за всіма комірками кеш-пам'яті без урахування значення W .

Оцінка ефективності роботи системи з кеш-пам'яттю визначається числом кеш-влучень по відношенню до загальної кількості звернень до пам'яті. З огляду на різницю в алгоритмах запису в режимах наскрізною і зворотного запису, ефективність використання кеш-пам'яті обчислюється за виразами 1.1 і 1.2 (відповідно для наскрізною і зворотного запису):

$$K = \frac{S_k - S_{k_w}}{S_o}, \quad (1.1)$$

$$K = \frac{S_k - S_{k_w}^i}{S_o}, \quad (1.2)$$

- Де: K – коефіцієнт ефективності роботи кеш-пам'яті;
- S_o – загальна кількість звернень до пам'яті;
- S_k – число кеш-влучень;
- S_{k_w} – число наскрізних записів при кеш-попаданні (в режимі наскрізний запису);
- $S_{k_w}^i$ – число зворотних записів (в режимі зворотного запису).

1.8 Характеристики і параметри моделі навчальної ЕОМ

У даному розділі представлені таблиці з характеристиками і параметрами моделі навчальної ЕОМ для використання при виконанні лабораторних робіт.

Таблиця 1.4 – Команди навчальної ЕОМ

Мл. Ст.	0	1	2	3	4
0	NOP	JMP		MOV	
1	IN	JZ	RD	RD	RDI
2	OUT	JNZ	WR	WR	
3	IRET	JS	ADD	ADD	ADI
4	WRRB	JNS	SUB	SUB	SBI
5	WRSP	JO	MUL	MUL	MULI
6	PUSH	JNO	DIV	DIV	DIVI
7	POP	JRNZ		IN	
8	RET	INT	EI	OUT	
9	HLT	CALL	DI		

Таблиця 1.5 – Типи адресації, їх коди та позначення

Позначення	Код	Тип адресації	Приклад команди
	0	Пряма (реєстрова)	ADD 23 (ADD R3)
#	1	Безпосередня	ADD #33
@	2	Непряма	ADD @33
[]	3	Відносна	ADD [33]
@R	4	Побічно-реєстрова	ADD @R3
@R+	5	Індексна з постінкрементом	ADD @R3+
-@R	6	Індексна з преддекрементом	ADD -@R3

У таблиці 1.5 прийнято наступні позначення:

— DD - дані, що формуються командою в якості (другого) операнда: прямо або побічна адресується комірка пам'яті чи трьохрозрядний безпосередній операнд;

— R * - вміст регістра або побічно адресується через регістр комірки пам'яті;

— ADR * - два молодших розряди ADR поля регістра CR;

— V - адреса пам'яті, відповідний вектору переривання;

— M (*) - елемент пам'яті, прямо або побічно адресується в команді;

— I - п'ятирозрядний безпосередній операнд зі знаком.

Таблиця 1.6 – Система команд навчальної ЕОМ

КОП	Мне-мокод	Назва	Дія
1	2	3	4
00	NOP	Порожня операція	Відсутня
01	IN	Введення	Acc←IR
02	OUT	Вивід	OR←Acc
03	IRET	Повернення з переривання	FLAGS.PC←M(SP); INC(SP)
04	WRRB	Завантаження RB	RB ← CR[ADR]
05	WRSP	Завантаження SP	SP ← CR[ADR]
06	PUSH	Помістити в стек	DEC(SP); M(SP)←R
07	POP	Витягти з стека	R→M(SP); INC(SP)
08	RET	Повернення	PC→ M(SP); INC(SP)
09	HTL	Стоп	Кінець командних циклів
10	JMP	Безумовний перехід	PC←CR[ADR]
11	JZ	Перехід, якщо 0	if Acc=0 then PC←CR[ADR]
12	JNZ	Перехід, якщо не 0	if Acc≠0 then PC←CR[ADR]
13	JS	Перехід, якщо негативно	if Acc<0 then PC←CR[ADR]
14	JNS	Перехід, якщо позитивно	if Acc≥0 then PC←CR[ADR]
15	JO	Перехід, якщо переповнення	if Acc >99999 then PC←CR[ADR]
16	JNO	Перехід, якщо немає переповнення	if Acc ≤99999 then PC←CR[ADR]
17	JRNZ	Цикл	DEC(R);if R>0 then PC←CR[ADR]
18	INT	Програмне переривання	DEC(SP); M(SP)← FLAGS.PC; PC←M(V)
19	CALL	Виклик підпрограми	DEC(SP); M(SP)← PC; PC←CR(ADR)
20	-----		
21	RD	Читання	Acc←DD
22	WR	Запис	M(*)←Acc

23	ADD	Додавання	Acc←Acc+DD
24	SUB	Віднімання	Acc←Acc-DD
25	MUL	Множення	Acc←Acc*DD
26	DIV	Ділення	Acc←Acc/DD
27	-----		
28	EI	Дозволити переривання	IF←1
29	DI	Заборонити переривання	IF←0
30	MOV	Пересилання	R1←R2
31	RD	Читання	Acc←R*
32	WR	Запис	R*←Acc
33	ADD	Додавання	Acc←Acc+R*
34	SUB	Віднімання	Acc←Acc-R*
35	MUL	Множення	Acc←Acc*R*
36	DIV	Ділення	Acc←Acc/R*
37	IN	Введення	Acc←BY(CR[ADR*])
38	OUT	Вивід	BY(CR[ADR*])←Acc
39	-----		
40	-----		
41	RDI	Читання	Acc←I
42	-----		
43	ADI	Додавання	Acc←Acc+I
44	SBI	Віднімання	Acc←Acc-I
45	MULI	Множення	Acc←Acc*I
46	DIVI	Ділення	Acc←Acc/I

Таблиця 1.8 – Таблиця ASCII кодів (фрагмент)

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	A	B	C	D	E	F
0				0	@	P	'	p					A	P	a	p
1			!	1	A	Q	a	q					Б	С	б	с
2			“	2	B	R	b	r					В	Т	в	т
3			#	3	C	S	c	s					Г	У	г	у
4			\$	4	D	T	d	t					Д	Ф	д	ф
5			%	5	E	U	e	u					Е	Х	е	х
6			&	6	F	V	f	v					Ж	Ц	ж	ц
7			'	7	G	W	g	w					З	Ч	з	ч
8			(8	H	X	h	x					И	Ш	и	ш
9)	9	I	Y	i	y					Й	Щ	й	щ
A			*	:	J	Z	j	z					К	Ъ	к	ъ
B			+	;	K	[k	{					Л	Ы	л	ы
C			,	<	L]	l						М	Ь	м	ь
D			-	=	M]	m	}					Н	Э	н	э
E			.	.	N		n						О	Ю	о	ю
F			/	?	O	_	o						П	Я	п	я

2 ЛАБОРАТОРНА РОБОТА №1 АРХІТЕКТУРА ЕОМ І СИСТЕМА КОМАНД

Мета роботи

Знайомство з інтерфейсом моделі ЕОМ, методами введення і налагодження програми, діями основних класів команд і способів адресації.

2.1 Теоретичні відомості

Для вирішення за допомогою ЕОМ деякої задачі повинна бути розроблена програма. Програма на мові ЕОМ є послідовністю команд. Код кожної команди визначає виконувану операцію, тип адресації і адресу. Виконання програми, записаної в пам'яті ЕОМ, здійснюватись послідовно по командам в порядку зростання, адрес команд або в порядку, який визначається командами передачі управління.

Для того щоб отримати результат виконання програми, користувач повинен:

- Ввести програму в пам'ять ЕОМ;
- Визначити, якщо це необхідно, вміст комірок ОЗП і РОН, що містять вихідні дані, а також регістрів IR і BR;
- Встановити в РС стартовий адресу програми;
- Перевести модель в режим Робота.

Кожне з цих дій виконується за допомогою інтерфейсу моделі, описаного в теоретичних відомостях. Введення програми може здійснюватися як в машинних кодах безпосередньо в пам'ять моделі, так і в мнемокодах в вікно Текст програми з подальшим асемблюванням.

Мета цієї лабораторної роботи - знайомство з інтерфейсом моделі ЕОМ, методами введення і налагодження програми, діями основних класів команд і способів адресації. Для цього необхідно ввести в пам'ять ЕОМ і виконати в режимі Крок деяку послідовність команд (певну варіантом завдання) і зафіксувати всі зміни на рівні програмно-доступних об'єктів ЕОМ, що відбуваються при виконанні цих команд.

Команди в пам'ять навчальної ЕОМ вводяться в вигляді шестирозрядних десяткових чисел.

У цій лабораторній роботі програмуватимемо ЕОМ в машинних кодах.

2.2 Приклад виконання завдання

Дана послідовність Мнемо-кодів, яку необхідно перетворити в машинні коди, занести в ОЗП ЕОМ, виконати в режимі Крок і зафіксувати зміну станів програмно-доступних об'єктів ЕОМ (Таблиця 2.3).

Таблиця 2.1 – Команди та коди

Послідовність	Значення					
	Команди	RD # 20	WR 30	ADD # 5	WR @ 30	JNS 02
Коди	21 1 020	22 0 030	23 1 05	22 2 30	12 0 002	

Введемо отримані коди послідовно в комірки ОЗП, починаючи з адреси 000. Виконуючи команди в режимі Крок, будемо фіксувати зміни програмно-доступних об'єктів (в даному випадку це Асс, РС і комірки ОЗП 020 і 030) (Таблиця 2.2).

Таблиця 2.2 – Вміст регістрів

РС	Асс	М(30)	М(20)
000	000000	000000	
001	000020		
002		000020	
003	000025		
004			000025
002			
003		000035	
004			000030

2.3 Завдання на лабораторну роботу

1. Ознайомитися з архітектурою ЕОМ (див. Теорію).
2. Записати в ОЗП "програму", що складається з команд відповідно до варіанту з таблиці 1.3. Команди розмістити в послідовних комірках пам'яті.
3. При необхідності встановити початкове значення ІР.
4. Визначити ті програмно-доступні об'єкти ЕОМ, які будуть змінюватися при виконанні цих команд.
5. Виконати в режимі Крок введену послідовність команд, фіксуючи зміни значень об'єктів, визначених у пункті 4.
6. Якщо в програмі утворюється цикл, необхідно переглянути не більше двох повторень кожної команди, що входить в тіло циклу.

Таблиця 2.3 – Варіанти завдання

№	IR	Команда 1	Команда 2	Команда 3	Команда 4	Команда 5
1	2	3	4	5	6	7
1	000007	IN	MUL #2	WR 10	WR @10	JNS 001
2	X	RD #17	SUB #9	WR 16	WR @16	JNS 001
3	100029	IN	ADD #16	WR 8	WR @8	JS 001
4	X	RD #2	MUL #6	WR 11	WR @11	JNZ 00
5	000016	IN	WR 8	DIV @4	WR @8	JMP 002
6	X	RD #4	WR 11	RD @11	ADD #330	JS 000
7	000000	IN	WR 9	RD @9	SUB #1	JS 001
8	X	RD 4	SUB #8	WR 8	WR @8	JNZ 001
9	100005	IN	ADD #12	WR 10	WR @10	JS 004
10	X	RD 4	ADD #15	WR 13	WR @13	JMP 001
11	000315	IN	SUB #308	WR 11	WR @11	JMP 001
12	X	RD #988	ADD #19	WR 9	WR @9	JNZ 002
13	000017	IN	WR 11	ADD 11	WR @11	JMP 002
14	X	RD #5	MUL #9	WR 10	WR @10	JNZ 001

2.4 Зміст звіту

1. Формулювання варіанта завдання;
2. Машинні коди команд, відповідних варіанту завдання;
3. Результати виконання послідовності команд в формі таблиці.

2.5 Контрольні питання

1. З яких основних частин складається ЕОМ, і які з них представлені в моделі?
2. Що таке система команд ЕОМ?
3. Які класи команд представлені в моделі?
4. Які дії виконують команди передачі управління?
5. Які способи адресації використані в моделі ЕОМ? У чому відмінність між ними?
6. Які обмеження накладаються на спосіб представлення даних в моделі ЕОМ?
7. Які режими роботи передбачені в моделі і в чому їх відмінність?
8. Як записати програму в машинних кодах в пам'ять моделі ЕОМ?
9. Як переглянути вміст регістрів процесора і змінити вміст деяких регістрів?
10. Як переглянути і, при необхідності, відредагувати вміст комірки пам'яті? Як запустити виконання програми в режимі призупинення роботи після виконання кожної команди?
11. Які способи адресації операндів застосовуються в командах ЕОМ?
12. Які команди належать до класу передачі управління?

3 ЛАБОРАТОРНА РОБОТА № 2. ПРОГРАМУВАННЯ ЗОВНІШНІХ ПРИСТРОЇВ

Мета роботи

Вивчення способів організації взаємодії процесора і зовнішніх пристроїв (ЗП) у складі ЕОМ.

Вище зазначалося, що зв'язок процесора і ЗП може здійснюватися в синхронному або асинхронному режимі. Синхронний режим використовується для ЗП, завжди готових до обміну. В нашій моделі такими ЗП є дисплей і тоногенератор - процесор може звертатися до цих ЗП, не аналізуючи їх стан (правда дисплей блокує прийом даних після вводу 128 символів, формуючи прапор помилки).

Асинхронний обмін передбачає аналіз процесором стану ЗП, який визначає готовність ЗП видати або прийняти дані або факт здійснення деякої події, контрольованого системою. До таких пристроїв в нашій моделі можна віднести клавіатуру і блок таймерів.

Аналіз стану ЗП може здійснюватися процесором двома способами:

- програмно-керованому режимі;
- в режимі преривання.

У першому випадку передбачається програмне звернення процесора до регістру стану ЗП з подальшим аналізом значення відповідного розряду слова стану. Таке звернення слід передбачити в програмі з певною періодичністю, незалежно від фактичного настання контрольованої події (наприклад, натискання клавіші).

У другому випадку при виникненні контрольованої події ЗП формує процесору запит на преривання програми, по якій процесор і здійснює зв'язок з ЗП.

3.1 Завдання

Свій варіант завдання (таблиці 5.1) потрібно виконати двома способами - спочатку в режимі програмного контролю, далі модифікувати програму таким чином, щоб події оброблялися в режимі преривання програми. Оскільки "фонова" (основна) завдання для цього випадку в завданнях відсутня, її роль може зіграти "порожній цикл":

M: NOP

NOP

JMP M

Таблиця 5.1 – Варіанти завдання

№ ва-ріанта	Завдання (Використовувані ЗП)	Пояснення
1	Введення п'ятиразрядних чисел комірки ОЗУ. (Клавіатура)	Програма повинна забезпечувати введення послідовності символів ASCII - кодів десяткових цифр не довше п'яти, перекодування в «8421», упаковку в десяткове число (перший введений символ – старша цифра) і розміщення в комірці ОЗП. ASCII- коди не-цифр ігнорувати.
2	Програма введення символів з клавіатури з виведенням на дисплей. (Клавіатура, дисплей, таймер)	Очищення буфера клавіатури після введення 50 символів або кожні 10 с.
3	Виведення на дисплей трьох текстів, зберігаються в пам'яті, із затримкою. (Дисплей, таймер)	Перший текст виводиться відразу при запуску програми, другий через 15с, третій – через 20с після другого.
4	Виведення на дисплей одного з трьох текстових повідомлень. (Клавіатура, дисплей)	<1> – виведення на дисплей першого текстового повідомлення, <2> – другого, <3> – третього, інші символи – немає реакції.
5	Вибрати з потоку ASCII-кодів тільки цифри і виводити їх на екран. (Клавіатура, дисплей, тоногенератор)	Виведення кожної цифри супроводжується коротким звуковим сигналом.
6	Вводити на дисплей кожен введений символ, цифру вводити «у трьох екземплярах». (Клавіатура, дисплей)	Виведення кожної цифри супроводжується трьохразовим звуковим сигналом.
7	Селективне введення символів з клавіатури. (Клавіатура, дисплей)	Всі російські літери, що зустрічаються в рядку введення – у верхню частину екрана дисплея (рядки 1-4), всі цифри – в нижню частину екрану (рядки 5-8), інші символи не виводити.
8	Виведення заданого вмісту ділянки пам'яті на дисплей символи з заданим проміжком часу між виведенням символів. (Дисплей, таймер)	Залишок від ділення на 256 трьох молодших розрядів комірки пам'яті розглядається як ASCII-код символу. Початковий адрес пам'яті, довжина масиву виводу та проміжок часу – параметри підпрограми.

9	Програма введення символу з клавіатури з виведенням на дисплей. (Клавіатура, дисплей)	Очищення буфера клавіатури після введення 35 символів.
---	--	--

3.2 Завдання для захисту

1. Розробити програму-тест на швидкість введення символів з клавіатури. По звуковому сигналу включається клавіатура і таймер на T секунд. Можна починати введення символів, причому кожен символ відображається на дисплеї, ведеться підрахунок кількості введених символів (після кожних 50 дається команда на очищення буфера клавіатури, після 128 - очищається дисплей). Переповнення таймера вимикає клавіатуру і включає сигнал завершення введення (можна тон цього сигналу співставити з кількістю введених символів). Параметр T вводиться з ІР. Результат S - середня швидкість введення (символ/с) видається на ОР. Враховуючи, що модель навчальної ЕОМ оперує тільки цілими числами, можна видавати результат у форматі 5х60 символів/хв.

2. Розробити програму-тест на ступінь запам'ятовування тексту. Три різних варіанта тексту виводяться послідовно на дисплей на T_1 секунд з проміжками T_2 секунд. Далі ці тексти (те, що запам'яталося) вводяться з клавіатури (в режимі введення рядка) і програмно порівнюються з вихідними текстами. Видається кількість (відсоток) помилок.

3. Розробити програму-калькулятор. Здійснювати введення з буфера клавіатури послідовності цифр, упаковку (див. завдання 1 в табл. 2.12).

4. Роздільники - знаки арифметичних бінарних операцій $+$ і $=$. Результат переводиться в ASCII-коди і виводиться на дисплей.

3.3 Порядок виконання роботи

1. Запустити програмну модель навчальної ЕОМ і підключити до неї визначені у завданні зовнішні пристрої (меню Зовнішні пристрої | Менеджер ЗП).

2. Написати і відлагодити програму, передбачену завданням, з використанням програмного аналізу прапорів готовності ЗП. Продемонструвати працюючу програму вчителю.

3. Змінити налагоджену в п. 2 програму таким чином, щоб процесор реагував на готовність ЗП за допомогою підсистеми преривання. Продемонструвати роботу зміненої програми вчителю.

3.4 Зміст звіту

1. Текст програми з програмним аналізом прапорів готовності ЗП.
2. Текст програми з обробником преривання.

3.5 Контрольні питання

1. При яких умовах встановлюється і скидається прапор готовності клавіатури Rd?
2. Можливо в блоці таймерів організувати роботу всіх трьох таймерів з різною тактовою частотою?
3. При отриманні запиту на преривання від блоку таймерів визначити номер таймера, що досяг стану 99 999 (00 000)?
4. Який текст виявиться на екрані дисплея, якщо після натискання у вікні оглядача дисплея кнопки Очистити і завантаження за адресою CR (11) константи #10 вивести за адресою DR (10) послідовно п'ять ASCII-кодів російських букв А, Б, В, Г, Д?
5. В якій області пам'яті моделі ЕОМ можуть розташовуватися програми - обробники преривань?
6. Які зміни в роботі налагодженої вами другої програми відбудуться, якщо завершити обробник преривань командою ret, а не iret?

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

- 1 Акушский І. Я., Юдицький Д. І. Машинна арифметика в залишкових класах. — М: Сов. радіо, 1968.
- 2 Баранов С. В. Синтез мікропрограмних автоматів. — Л.: Енергія, 1974.
- 3 Григор'єв Ст. Л. Мікропроцесор і486. Архітектура та програмування. В чотирьох книгах. — М.: ГРАНАЛ, 1993.
- 4 Жмакин А. П. Архітектура ЕОМ. — СПб.:БХВ-Петербург, 2006.
- 5 Жмакин А. П., Тітов В. С. Однокристалні мікроеом в системах управління: Навчальний посібник. — Курськ: Курськ, держ. тех. ун-т, 2002.
- 6 Закревський А. Д. Алгоритми синтезу дискретних автоматів. — М: Наука, 1971.
- 7 Каган Б. М. ЕОМ і системи. — М: Вища Школа, 1985.
- 8 Майоров С. А., Новіков Р. А. Принципи організації ЦВМ.— Л.: Машинобудування, 1974.
- 9 Савельєв А. Я. Прикладна теорія цифрових автоматів. — М: Вища школа, 1987.
- 10 Соловійов Р. Н. Арифметичні пристрої ЦОМ. — М: Енергія, 1978.
- 11 Стариченко Б. Е. Теоретичні основи інформатики.— М.: Гаряча лінія — Телеком, 2003.
- 12 Таненбаум Е Архітектура комп'ютера. 4-е изд. — СПб.: Пітер, 2003.
- 13 Хамахер К., Вранешич З., Заки С. Організація ЕОМ. 5-е изд.— СПб.: Пітер, 2003.
- 14 Хвоц С. Т. та ін Мікропроцесори і мікроеом в системах автоматичного управління: Довідник. — Л.: Машинобудування, 1987.
- 15 Юров В. І. Assembler. — СПб.: Пітер, 2003.